

JESMO LI DORASLI NOVOME VREMENU?

Drago Šimundža, Split

Mjesto i uloga Crkve u demokraciji

Kad govorimo o Crkvi, pred očima nam je njezina iskonska otajstvenost i duhovni poziv. Bitno je određuju njezina narav i poslanje: povijesno ostvarivanje Kristova spasiteljskog djela. U skladu s tim njezina je služba u svim sustavima i vremenima, duhovne, religiozne i moralne naravi, a mjesto i uloga u društvu primjereni njezinu poslanju i radu.

Podsjetimo li, međutim, da je njezin rad složen i slojevit, društven i javan, da se odvija u doticaju s drugim zajednicama, različitih težnja i ideja, onda ćemo lako shvatiti da različite okolnosti - u prvom redu društvo sa svojim uređenjem - spontano utječu na njezino mjesto i službu. Jer, Crkva je, kao religiozno-društvena ustanova, stalno u kontaktu sa svojom okolinom, te u tom smislu i društvo i društveno uređenje s njom.

Budući da se kršćansko poslanje odvija u povijesti, u skladu s prilikama i potrebama konkretnog čovjeka, vremena i društva, sasvim je razumljivo da se naša Crkva u novim okolnostima, u demokraciji, nalazi pred svojim "aggiornamentom". Jer, ako je to normalno u svim vremenima, onda je u našem slučaju, kad se mijenjaju socio-politički okviri, društveni sustav i pravni poredak, apsolutno nužno. Crkva se, ukratko, treba mijenjati i u sebi i u odnosu prema društvu.

Drugim riječima, koliko god je Crkva okrenuta prema svome duhovnom pozivu, ona je spontano otvorena prema društvu. Zbog toga pojednostavnjeni religiozno-spiritualistički pristup njezinoj funkciji u današnjem vremenu, poglavito u demokraciji - konkretnije rečeno sistem sakristije ili zatvorenog servisa, odnosno samo tradicionalnog apostolata - nema svog istinskog opravdanja. Da bi ostvarila svoju temeljnu misiju, mora se dobro organizirati i javno nastupiti na različitim područjima. U toj perspektivi, naravno, međuodnosi postaju nužnom, a zakonski propisi normalnom pojavom. Mnoge stvari stoga treba ustavno-pravno utvrditi, to više što se odvijaju na javnim sektorima zajedničkog, crkvenog i društvenog interesa i što su različitog vjerskog, duhovnog, kulturnog, moralnog, odgojnog, pa i posjedovnog, materijalnog i imovinsko-proizvodnog karaktera.

Pravne države i demokratski sustavi to skladno rješavaju. Crkva se u duhu svoga poslanja samostalno organizira te u skladu zakonske norme i vlastitih mogućnosti uspješno obavlja svoju službu u svim oblicima svog djelovanja.

Prednosti i opasnosti demokracije

Iako ne možemo govoriti o idelnom društvenom sustavu, moramo napomenuti da je demokracija, uza sve svoje slabosti, najprimjerenija religioznoj viziji čovjeka i humanoj funkciji društva. Otklanjajući prevlast

kollektivteta i sustava nad osobom, a "viših interesa" nad voljom naroda, demokratski poredak na prvo mjesto stavlja individualna prava i slobode. Čovjek je u njoj - i to, što je s moralnog stajališta vrlo važno, svaki čovjek - izvorni subjekt vlasti i društvenog uređenja, temelj države i društva.

Na taj način u samoj srži demokracije stoji osoba, s pravima koja su joj naravna i neotudiva, iskonski Bogom dana. Države ih i društva ne stvaraju, pa ih ne mogu ni mijenjati ni dokidati. Naprotiv, žele li biti legitimni, moraju ih poštovati. Ukratko, demokracija je u biti vladavina slobode, akcije i pluralizma. U njoj je sve dopušteno što nije zakonom izričito zabranjeno.

Dakako da to u sebi nosi mnoge prednosti, ali i neke opasnosti: sebičnost i sekularizam, političke razmirice, socijalne probleme, liberalističke težnje, pa i moralne dileme, kad se sustav većine prenese na društveno-etička pitanja.

U svakom slučaju, demokracija je dinamičan sustav; zahtijeva akciju i organizaciju, rad i disciplinu. Konkurencija ideja neće mimoći ni Crkvu. Ona će se danas-sutra susresti s mnogim izazovima, na koje se treba ozbiljno pripremiti.

Pogled na konkretne prilike

Bez obzira na sve što nam se dogodilo i događa, ovo je vrijeme obnoviteljsko. Treba ga prihvatiti. Stari je režim ostavio iza sebe mnogo zla, u čovjeku i društvu, u svim vidovima javnog i privatnog života. Vjera je bila svedena na rub; ateizacija je pola stoljeća bila na djelu. U vezi s tim - i s drugim idejama novoga doba - i u nas je došlo do gubljenja smisla za duhovne i moralne vrijednosti, do potiskivanja kršćanske misli i kulture. Obitelj nam je u pitanju, iseljništvo u dilemi, selo je rasloženo, gradovi u previranju, mladež u traženju, javnost i kultura u iščekivanju.

Od Crkve se mnogo očekuje. U igri su različite opcije i društvene tendencije. Stranke se još nisu dovoljno profilirale ni idejno odredile; igra se na različite karte. Nije svejedno koja će kuda krenuti. Crkva tu, poglavito biskupi i svećenici, treba biti razborita, nesebična i načelna. Pa, možda, i odlučnija. Ne trebaju joj nikakve povlastice, nego zajedničko dobro, istina, pravda i ljubav.

Vrijeme je, očito, zahtijevno i odgovorno. Ali, svi osjećamo da je, i ovakvo kakvo je, svojevrsni kairos. Pa, iako stvari nisu sredene, iako je demokracija tek u početku, ono nas potiče da stvaramo i prihvaćamo nove programe rada, odnosno novu organizaciju i akciju u našem crkvenom radu i pastoralu.

Demokracija nam sama po sebi neće ništa donijeti. Dapače, usprkos svojoj slobodi - ili, točnije, baš zbog nje - više je poticaj i kušnja nego duhovna potpora. U njoj ćemo, usudio bih se reći, imati više problema nego nekada u komunističkom sistemu. Natjecanje je njezina metoda. I mi ćemo se morati na to naviknuti: dakako, razumno i postupno. To nam i nameće osnovno pitanje: jesmo li svjesni izazova i možemo li odgovoriti svojoj zadaći?

Dva osnovna uporišta novog apostolata i pastoralata

Mjesto i uloga Crkve u svim sustavima, pa i u demokraciji, u prvom redu ovise o njezinu poslanju i radu. No, ne smijemo zanemariti važnost i utjecaje drugih čimbenika, koliko složenost njezina i našega poziva i društvenog poretka, toliko i šire okolnosti: tradiciju, kulturnu sredinu, trenutne prilike, opće odnose u društvu, stupanj demokratičnosti i stabilnost društvenog uređenja...

Ovdje nam je pred očima naš svijet: rađanje države i stvaranje demokracije, ratni i poratni problemi, izlazak iz jednodimenzionalnosti i pretvorba vlasništva, mijenjanje sustava i čovjeka, zakonskih propisa i starog mentaliteta. Na sve to valja misliti kad govorimo o ovoj temi, o mjestu i položaju naše Crkve u novoj demokraciji.

U tom smislu bih spomenuo dva važna uporišta ili, bolje, oslonca u perspektivi njezina rada i razvoja:

1. crkvenu motiviranost i strukturu, akciju i reorganizaciju, angažman i rad, koji uključuju potrebu i sposobnost da se prilagodimo novim okolnostima: suvremenim zahtjevima i mogućnostima, javnosti i organizaciji, modernom pastoralu i apostolatu;

2. vanjske okolnosti: socio-političko stanje, novo društveno uređenje, snošljivost i demokratičnost, zakonske odrednice i stvarno ponašanje našeg društva prema religioznim vrednotama i Crkvi.

Novi oblici angažmana i rada

Očito je da se u ovim prilikama, u demokratskom sustavu, treba okrenuti ne samo dosadašnjem, tradicionalnom načinu rada – koji moramo prilagoditi suvremenijem pastoralu, prema potrebama i mogućnostima, dakako, nego i novim ili obnovljenim zajedničkim programima i metodama. Jer, ono što nam jučer nije bilo moguće danas se nameće kao potreba i zahtjev; na primjer:

- suvremeni zajednički pristup evangelizaciji i rekristijanizaciji, u duhu Koncila i crkvenom stilu javnog nastupa i rada,
- pokretanje crkvenih organizacija i laičkih društava,
- odgovorno sudjelovanje u javnosti; dakako, s kršćanskog vjerskog i moralnog polazišta,
- vjeronaučna nastava u školi,
- aktivna prisutnost u sredstvima za priopćavanje,
- novi pogledi i sudjelovanje u prosvjeti i kulturi sve do osnivanja svojih ustanova,
- svestrana karitativna djelatnost,
- sustavno sudjelovanje u duhovnoj obnovi.

Povezanost teologije i antropologije

Iako je Crkva po svojoj naravi okrenuta integralnom humanizmu, čovjeku sa svim njegovim htijenjima i potrebama – što dolazi do izražaja

u svakom sustavu – imam dojam da se to u demokraciji, zbog toga što omogućuje široku djelatnost i slobodu, najizrazitije očituje. Vjerujem da je to šansa koju treba prihvatiti.

Nije tu riječ o sezanju Crkve na tuđa područja, nego o njezinoj moralnoj, humanoj i religioznoj djelatnosti u javnom radu, odgoju i kulturi. Pri tome je, naravno, spasenjska strana našega poziva apsolutno mjerilo i putokaz. Ne radi se, dakle, ni o kakvoj novoj opciji ili politici, nego o redovitoj zadaći i normalnoj praksi, primjerenima danas demokratskim uvjetima i konkretnim potrebama, čime se potvrđuje temeljna veza između onoga što je istinski ljudsko i stvarno kršćansko u perspektivi Kristova cjelovitog djela – otkupljenja.

Ljudska se stvarnost, naime, sa svim svojim potrebama i vrijednostima uključuje u kršćansku zbilju, a kršćanska zbilja u ljudsku stvarnost. Vječnost je neminovno uvjetovana ovovremenošću, dnevnim životom. Nebo se na zemlji ostvaruje, kroz osobni, privatni i javni, rad i zalaganje za ono što je istinski vrijedno i humano. U tom se smislu antropologija i teologija ne samo međusobno dodiruju, nego i izravno povezuju. Prema tome, sve što je autentično ljudsko i naša je svakodnevna potreba i briga.

Posebno su u tome važne tzv. društvena dobra: red i rad, pravda i mir, ljudsko dostojanstvo i osobna prava, društveni odnosi i demokratski postupci, svijest odgovornosti i ljudska solidarnost. Toliko su važna da ih vjerska pouka ne samo što neće preskočiti, nego će upravo s njima i na njima osvijetliti smisao vremena pod vidom vječnosti.

Odnos prema javnom životu

Humana postignuća demokratskog sustava Koncil preporučuje i prihvaća. To je naš put u novim prilikama. Valja ga uporno slijediti i izgrađivati; to više što je naša demokracija u svom početku, u razvoju. Treba je poticati i promicati, razvijati. Nećemo je zato promatrati statično kao gotov, dovršen čin, nego dinamično, kao proces sa svojim tokovima i fazama, u kojemu moramo sudjelovati.

S tog je stajališta potrebno mnoge stvari nanovo vrednovati, pa i samu politiku. Ni ona po sebi nije ni zla ni dobra. Ovisi o ljudima i njihovim činima. Odavno smo svjesni da je ona i naša sudbina. Stoga, ako je shvatimo onim što bi trebala biti: brigom za javni život i narodno blagostanje, moramo joj razumno prilaziti i kršćanski je praktično humanizirati. Osobna odgovornost i dostojanstvo – čovjeka i njegova osnovna prava – ne smije potisnuti ni zamračiti nikakva totalitarna ideja.

Naravno, Crkva nije politička organizacija. I neće se služiti političkim sredstvima. Ali, živeći sa svojim narodom, ona će ga savjesno odgajati. U javnom i privatnom životu. Tumačeći vječne istine, osvjetljavat će vremenita dobra; zalažući se za zemaljske vrednote, savjesno će podupirati demokratske procese – u duhu vjerskih i etičkih, univerzalnih načela.

Ukratko, crkveni se rad nikada ne smije pretvoriti u politiku. No – što je važno naglasiti – ni politika se ne smije do te mjere poopćiti i apsolutizirati da se sva javna djelatnost, kao u totalitarnim sustavima, svede pod njezin nazivnik, u njezinu domenu. Sve ima svoje granice, pa

tako i ona. Javnost je zajednička briga i nikome ne može biti svejedno kakvo je društvo i njegovo temeljno uređenje, na čemu se zasniva i kako djeluje, poštuju li se ili odbacuju osnovna etička načela.

Kršćani, vjernici laici – upućuje Koncil – trebaju prema svojim sklonostima i sposobnostima sudjelovati u izgradnji društva, svjesno i odgovorno, i na gospodarskom i na političkom polju. Crkva ih za to treba odgajati u duhovnom, moralnom i rodoljubnom smislu. Makar se mi još uvijek u tome ne snalazimo, bar ne na sustavan i organiziran način, držim da je to važna uloga i neposredna zadaća naše Crkve.

U našoj sredini, gdje su se državne, društvene, političke i javne, zajedničke stvari promatrale i doživljavale negativno – kao opasnost, teret ili izrabljivanje – trebat će uložiti dodatni napor da se svijest o tome promijeni. Mislim da je normalno svoju zemlju i državu, demokraciju i politiku smatrati općim dobrom i zajedničkom sudbinom te u tom smislu, u svjetlu etičkih načela i koncilskih poruka, graditi svijest o zajedničkom dobru i osobnoj odgovornosti.

Crkva i vlast

U nas se katkada čuje oštra kritika na tobožnju suradnju Crkve sa strankom na vlasti. Opozicija, a i drugi, često prigovara zajedničkim nastupima političara i vjerskih predstavnika, odnosno javnim blagoslovima i tobožnjem crkvenom podupiranju vlasti. Ne bih ulazio u meritornu prosudbu tog pitanja. Mislim da se stvari samo površinski promatraju, a često se radi i o nepotrebnim rivalitetima i krivim procjenama.

Današnji odnos Crkve i vlasti u nas vrlo je krhk i neodređen; on zapravo i ne postoji; bar ne u svom normalnom, pravnom obliku i stvarnom stanju. Odvija se dosta površno, bez jasnih načela i istinske suradnje. No, kako i o tome ovisi stvarni položaj Crkve, njezino mjesto i uloga u društvu, odnosno rad i ostvarenje poziva, potrebno je i na to misliti, i na tome raditi. Jer, sasvim je normalno da Crkva – iako je u suvremenim sustavima odvojena od države ili, bolje rečeno, slobodna u slobodnim državama – razumno surađuje s vlašću.

Jasno je: vjera ne smije služiti politici ni Crkva vlasti zato što je vlast, nego svom spasenjskom pozivu i poslanju. U tom svjetlu ima dovoljno mjesta za humane vrijednosti i društvena dobra, za razumnu suradnju u istini i pravdi. Na toj će crti – u službi svoga poziva – zajedno sa svim svojim vjernicima, surađivati s državom i društvom.

Budući da su i vlast i Crkva u službi ljudskog i moralnog dobra, da su postavljene i pozvane da služe narodu, najbolje bi bilo da zajednički surađuju i služe istini i pravdi, ljubavi i miru. Dakako, svaka na svoj način, na svom području.

Nažalost, iskustvo upozorava da se stvari ne odvijaju uvijek onako kako bi bilo najbolje. Vlast, odnosno politika, nije uvijek onakva kakva bi trebala biti; više je vode njezina politička gledišta i pragmatizam, nego moralna načela. Zbog toga i Crkva – koja se i sama uvijek trebala obnavljati – mora biti oprezna prema vlasti. Bilo bi loše kada bi slijepo slijedila politiku. Naprotiv, bez obzira na sve mogućnosti, mora se prema

njoj razborito postaviti: neovisno prije svega, ali i kritički, kad treba; poglavito kad su u pitanju etički principi i moralna načela.

U svakom slučaju, stranački se problemi i politički nesporazumi ne bi smjeli lomiti preko Crkve; kao što se ni Crkva ne bi trebala libiti prihvatiti i poštivati, pa – ako treba – i poduprijeti demokratsku vlast koja zakonito i odgovorno djeluje.

Život se kao takav ne može idealizirati, niti do kraja normirati. Najmanje je to moguće u javnim, društveno-političkim odnosima. Problemi se neprestano stvaraju i rješavaju; život gradi nova shvaćanja, otvara druge mogućnosti. Ništa nas zato ne bi smjelo smetati u osnovnom opredjeljenju. Naše je stajalište i cilj: slobodna Crkva u slobodnoj Državi.

Jedinstvo kulturne, duhovne i pastoralne uloge Crkve

Bitno je da Crkva savjesno vrši svoj duhovni poziv, da bude majka i učiteljica u svom pastoralu i cjelokupnom radu. Znamo da joj je primarna osobna izgradnja: duhovni odgoj i moralna svijest, pobjeda zla u čovjeku i društvu te u tom smislu vječno spasenje. To će u biti odrediti njezino mjesto i položaj u svakom narodu i državi.

Demokracija joj otvara nove mogućnosti, ali jednako tako nameće i nove kušnje i obveze. Do jučer joj je trebalo hrabrosti, danas joj treba razboritosti i mudrosti. I svima nama s njom. Naravno, želimo li praktično uspjeti, i sami se moramo odgajati – duhovno, humano, demokratski – na nove postupke i pothvate. Svi naši društveni javni čini, kao i oni interni, koji bi u novom sustavu trebali više doći do izražaja, moraju služiti istom cilju: pobjedi zla i konačnom spasenju. U tom ćemo duhu vršiti promjene, poduzimati akcije, stvarati nove programe i poticati obnove.

Kad ovo govorimo, ne mislimo samo na nutarnji religiozni život: vjeru treba uključiti u sve oblike misli i prakse. Duhovnost se postiže putem plemenitog odgoja, religioznost pomoću osobnog i zajedničkog iskustva. Šireći nove oblike apostolata i rada, poglavito u javnoj, društvenoj sferi, valja širiti i nove vidike prema znanosti i kulturi, čovjeku i društvu. Humano i tolerantno. Normalni religiozni odgoj uključuje cijelog čovjeka, sa svim njegovim težnjama i potrebama: duhovnim i materijalnim, naravnim i civilizacijskim, osobnim i društvenim, moralnim i humanim. Vjera je u nas, promatramo li je povijesno, koheziona snaga. Crkva nikada ne smije biti frakcija, stranka ili geto. Svaka naša akcija treba služiti višestrukoj ulozi: vječnoj i vremenitoj, duhovnoj i materijalnoj, vjerskoj i narodnoj.

Zaključak: Razboriti angažman i zrela akcija

Naša Crkva je stekla veliki ugled. Danas ga ne smijemo nerazumno potrošiti već, naprotiv, potvrđivati. Zahtjevna je to zadaća. Ne može je postići tradicionalizmom i površnim radom, ni dnevnim politikom ni jalovom apstinencijom. Zahtijeva organizaciju i zrelu akciju, kršćansku svijest i praktično svjedočenje.

Odgovorno je ovo vrijeme – u svakom pogledu. Sloboda traži odgovornost, demokracija disciplinu i suradnju. Bez njih se, ljudski rečeno, ne

može uspjeti. To bi trebalo biti osnovno polazište svih naših planova i pothvata - i u Crkvi i u društvu.

Teologija zemaljskih vrednota jasno upućuje do koje se mjere treba uključiti u javnost, na koji način postaviti prema konkretnim zbivanjima. Toj ćemo spoznaji podrediti svoje društveno djelovanje. Pri tome se moramo držati osnovnog poziva; to više kad znamo da se Crkva ne podudara s društvenim zajednicama i političkim sustavima. Ni demokracija joj nije cilj, nego samo društveni okvir.

Bit ćemo dakle prisutni u svom narodu i društvu, u javnosti i kulturi, ali se nećemo miješati u tuđa područja. Najgora stvar koju bismo mogli učiniti bilo bi nerazborito politiziranje vjere, klerikalizacija politike ili težnja za bilo kojim povlasticama.

Crkva je u našem narodu - podsjetit ćemo samo - moralna, a ne politička snaga. Nećemo stoga biti politički arbitri, nego izvršitelji svog apostolskog poziva, koji vodi računa o konkretnim stvarima. Poštujući savjest i slobodu svojih vjernika, nepristrano ćemo izlagati kršćansko shvaćanje zemaljskih vrednota te u tom smislu upućivati na obvezu javnih dužnosti i odgovornosti društvenog angažmana.

Svjesni smo, konačno, da se u promijenjenim uvjetima mnoge stvari mijenjaju. Zbog toga su i nužni mnogi pomaci. Sežu od adekvatnih programa i potrebne (re)organizacije, stvaranja novih odnosa i radnih tijela, do suvremenih metoda rada u apostolatu i pastoralu, odgoju i školstvu, odnosno do uključenja u aktivnu suradnju s drugim institucijama na različitim projektima i u različitim područjima duhovnog, kulturnog, religioznog i karitativnog karaktera.

Mislim, pri tome, da svjetovni vjernici moraju imati važno mjesto, ulogu i odgovornost u Crkvi, u apostolatu i pastoralu. Crkva se bez njih, bez njihove organizacije i suradnje, neće moći uspješno nositi s velikim izazovima vremena. Mnoge stvari trebaju preuzeti laici. Dakako, za to ih treba pripremiti. Ukratko, moramo se otvoriti vremenu i u njemu osmisliti potrebe, organizaciju i programe - u duhu nove evangelizacije i rekrutiranja Crkve, kulture i naroda.

S prostorom slobode širi se i područje odgovornosti. To je, rekao bih, ključna riječ. Ona bi trebala pokrenuti sve ovo o čemu smo govorili.